Cenhadaeth Ddinesig ac Arloesi

Strategaethau Arloesi i Gymru

CYMDEITHAS DDYSGEDIG CYMRU
THE LEARNED SOCIETY OF WALES

Mae Cymdeithas Ddysgedig Cymru ar hyn o bryd yn cynnal rhaglen o weithgareddau er mwyn helpu i lywio a gwella polisïau ac arferion arloesi yng Nghymru.

Mae hon yn rhaglen amserol yn sgil cyhoeddi Strategaeth Arloesi BEIS ar gyfer y DU, Bil yr Asiantaeth Ymchwil a Dyfeisio Blaengar, a phwysigrwydd cynyddol agenda sy'n seiliedig ar leoedd. Yn Adolygiad Cynhwysfawr o Wariant Trysorlys EM 2021 gwnaed ymrwymiad cryf i gynyddu cyllid ymchwil a datblygu (YaD) i £20 biliwn erbyn 2024-25, cynnydd o 35% o gymharu a'r lefelau ariannu presennol.

Roedd Papur Gwyn Llywodraeth y DU ar Godi'r Gwastad yn amlinellu'r uchelgais y byddai cyfran fwy o wariant y llywodraeth ar YaD dros y tair blynedd nesaf yn cael ei fuddsoddi y tu allan i Dde-ddwyrain Lloegr Fwyaf yn y DU. Os llwyddir i gyflawni hyn, bydd amryw o filiynau o gyllid ychwanegol ar gael y tu allan i'r triongl aur, gan gymryd cam mawr tuag at leihau'r diffyg a nodwyd yn flaenorol yn adroddiad Thomas Forth a Richard A.L. Jones The Missing 4 Billion: Making R&D work for the whole UK i Nesta, 2020.

Mae'n debygol y bydd Adolygiad Nurse o'r tirlun trefniadol ar gyfer ymchwil, datblygu ac arloesi hefyd yn ysgogi newidiadau pellach i bolisi BEIS.

Ar yr un pryd, mae Llywodraeth Cymru yn adolygu ei pholisïau arloesi ac ar hyn o bryd yn datblygu strategaeth drawslywodraethol integredig newydd ar gyfer arloesi. Mae'r Bil Addysg Drydyddol ac Ymchwil (Cymru) yn mynd rhagddo drwy'r Senedd, ac yn cynnig diwygio'r trefniadau ar gyfer rheoleiddio a chyllido addysg ac ymchwil ôl-16 o dan Gomisiwn Addysg Drydyddol ac Ymchwil (CADY) newydd, a fyddai'n disodli Cyngor Cyllido Addysg Uwch Cymru (CCAUC).

Mae Cymru hefyd yn addasu i dirlun ariannu nad yw'n cynnwys arian o Gronfeydd Strwythurol Ewrop, a oedd yn gwneud cyfraniad sylweddol tuag at ddatblygu capasiti a photensial cydweithredol ymchwil a datblygu Cymru. Bydd Rhwydwaith Arloesi Cymru (WIN) yn gweithio i fanteisio ar amrywiaeth y sefydliadau yng Nghymru, drwy weithgarwch ar y cyd.

Ym mis Ebrill cynhaliodd y Gymdeithas y bumed yn y gyfres o drafodaethau bwrdd crwn, a oedd yn archwilio cenhadaeth ddinesig addysg uwch a'i groestoriad gydag arloesedd . Cynhelir yr holl sesiynau bord gron o dan Reolau Chatham House, a dyma'r adroddiad ar brif bwyntiau'r pumed digwyddiad, heb briodoli unrhyw sylwadau nac enwi unrhyw un o'r cyfranwyr.

Cenhadaeth Ddinesig ac Arloesi

Beth yw cenhadaeth ddinesig?

Mae'r syniad o genhadaeth ddinesig mewn prifysgolion yn pwysleisio rôl sefydliadau addysg uwch o ran meithrin newid er gwell i agweddau cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol y dinasoedd/trefi y maent yn rhan ohonynt. Dechreuodd y galw ar brifysgolion i ymgysylltu mwy â'u hardaloedd lleol yn y deng mlynedd ar hugain diwethaf, a nodwyd bod rhagoriaeth mewn addysgu ac ymchwil ynn golygu bod llawer o brifysgolion yn ymbellhau o'u hardaloedd lleol.

Yn Lloegr, cafodd y syniad am genhadaeth ddinesig ei ffurfioli drwy sefydlu'r Rhwydwaith Prifysgolion Dinesig a'r Gronfa Ddinesig, un o brif argymhellion y Comisiwn Prifysgolion Ddinesig 2018 a arweiniwyd gan yr Arglwydd Kerslake. Pwysleisiai'r adroddiad mai prif nodwedd prifysgol ddinesig yw cael strategaeth glir ac, wrth wraidd hynny, dadansoddiad o'r rhesymau sut a pham bod gweithgarwch yn cyfrannu at rôl ddinesig.

Dyma ddiffiniad Llywodraeth Cymru o genhadaeth ddinesig:

> gweithredu er mwyn hyrwyddo neu wella llesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol neu ddiwylliannol Cymru a thu hwnt (gan gynnwys camau gweithredu a all i gyflawni unrhyw un o'r nodau llesiant yn rhan 4 o Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

Mae Bil Addysg Drydyddol ac Ymchwil (ADY) Cymru yn sefydlu cenhadaeth ddinesig fel blaenoriaeth strategol ar gyfer y Comisiwn Addysg Drydyddol ac Ymchwil newydd ac yn adeiladu ar waith CCAUC yn y maes hwn. Yn 2016, heriodd Kirsty Williams, Gweinidog y Cabinet dros Addysg ar y pryd, brifysgolion i 'ailgydio" yn y genhadaeth ddinesig, a'i "hailddyfeisio" ac ers hynny mae CCAUC wedi darparu cyllid er mwyn helpu i greu cysylltiadau rhwng prifysgolion a'u cymunedau. Yn 2020, sefydlodd Prifysgolion Cymru rwydwaith Cenhadaeth Ddinesig. Mae'r rhwydwaith hwnnw wedi datblygu fframwaith cenhadaeth ddinesig ar gyfer y sector AU yng Nghymru sy'n canolbwyntio ar bum maes â blaenoriaeth: ymgysylltu ag arweinwyr lleol a chenedlaethol allweddol, cyfrannu at godi safonau ysgolion, datblygu dinasyddiaeth weithredol, bod yn sbardun i fenter ac arloesi cymdeithasol.

Mae gofod y genhadaeth ddinesig yn cynnig cyfle i arloesi yn ôl ei ystyr ehangaf, fel roedd yr astudiaethau achos yn ei ddangos.

Cytundeb Prifysgol Manceinion a'r Prifysgolion Dinesig ar gyfer Awdurdod Cyfun Manceinion Fwyaf

Mae Prifysgol Manceinion yn ymroi'n frwd i hyrwyddo ethos cenhadaeth ddinesig ar raddfa ranbarthol a chenedlaethol. Ar raddfa'r DU, er enghraifft, chwaraeodd ran allweddol er mwyn sefydlu Rhwydwaith Prifysgolion Dinesig y DU, ac ar raddfa ranbarthol arweiniodd y gwaith i sefydlu'r Cytundeb Prifysgolion Dinesig ar gyfer ardal Manceinion Fwyaf (MF) - y cynllun gweithredu ar y cyd rhwng pum prifysgol ranbarthol (Prifysgol Manceinion, Prifysgol Bolton, Prifysgol Salford, Prifysgol Metropolitan Manceinion, Coleg Cerdd Brenhinol y Gogledd), a swyddfa maer Awdurdod Cyfun Manceinion Fwyaf. Uchelgais y cytundeb yw chwalu rhwystrau a gwella bywydau trigolion yr ardal.

Cyn sefydlu cytundeb cenhadaeth ddinesig rhanbarthol ffurfiol, cyflawnodd y Brifysgol a'i phartneriaid ymchwil helaeth i ddewis y meysydd â blaenoriaeth y dylai'r genhadaeth ddinesig ganolbwyntio arnynt yn ardal MF. Er enghraifft, roedd yr arolwg o ddinasyddion y deg bwrdeistref yn anelu i ddeall prif bryderon economaidd-gymdeithasol trigolion MF, yn ogystal â'r gwerth yr oeddent yn ei roi ar brifysgolion y rhanbarth. Cydnabuwyd hefyd y ddaearyddiaeth economaidd amrywiol a'r anghysondebau mewn disgwyliad oes yn rhanbarth MF - gyda'r de-orllewin mwy ffyniannus â chynhyrchiant uwch ar y naill law, a'r canol trefi sy'n profi anawsterau ac ar ei hôl hi o ran cynhyrchiant nad ydynt eto wedi adfer ers cyfnod y dad-ddiwydiannu ar y llaw arall. Mae'r Cytundeb yn cydnabod bod iechyd gwael yn arwain at gynhyrchiant gwael, ac na ellir datgysylltu iechyd y cyhoedd ac anghydraddoldeb economaidd y naill oddi wrth y llall, a bod yn rhaid eu trafod gyda'i gilydd.

Yn dilyn hynny, nodwyd chwe maes gweithredu â blaenoriaeth ar gyfer y Cytundeb Cenhadaeth Ddinesig a oedd newydd ei sefydlu: lleihau anghydraddoldebau, addysg a sgiliau, twf a swyddi, yr economi ddigidol, sero net a’r economi greadigol a diwylliannol.

Yn rhan o'r cynllun gweithredu cychwynnol mae ysgolion busnes yn cydweithio â busnesau bach a chanolig y rhanbarth i gynyddu sgiliau arwain a rheoli, gan rannu arfer gorau wrth drosglwyddo technoleg allan o'r prifysgolion a chefnogi sefydliad rhanbarthol newydd wedi'i ffurfio'n benodol i gynyddu arloesi a chynhyrchiant - Innovation Great Manchester (IGM). Yn ddiweddar cafodd y sefydliad hwnnw ei gynnwys mewn cynllun peilot carlam wedi'i gyllido gan lywodraeth y DU, sy'n rhan o agenda Codi'r Gwastad.

Prifysgol Glyndŵr Wrecsam a Strategaeth Partneriaeth y Genhadaeth Ddinesig

Mae'r ymagwedd at genhadaeth ddinesig a fabwysiedir gan Brifysgol Glyndŵr Wrecsam yn wahanol i ymagwedd Prifysgolion Manceinion, yn bennaf oherwydd y cyd-destun o ran polisi yng Nghymru ac union natur y Brifysgol ei hun. Mae Wrecsam yn rhoi mwy o bwyslais ar ehangu cyfranogiad ac ymgysylltu ar draws y rhanbarth, yn hytrach na bod y brifysgol ei hun yn brifysgol ymchwil-ddwys.

Prif nod cenhadaeth ddinesig Prifysgol Glyndŵr a'i phartneriaid yw helpu i roi terfyn ar anghydraddoldeb cymdeithasol yng Ngogledd Cymru erbyn 2030. Mae'r nod hwnnw'n seiliedig ar ymgyngoriadau â deg arweinydd ar hugain o'r sector cyhoeddus, y sector preifat a'r trydydd sector ar draws rhanbarth Gogledd Cymru. Anelir i gyrraedd y nod uchelgeisiol hwn drwy archwilio, cyd-greu, profi a chyflwyno dulliau newydd yn y tri maes craidd a ganlyn, sef arweinyddiaeth a llywodraethu, meithrin cydnerthedd cymunedol a chadw’n iach. Mae'r Brifysgol yn gweld ei hun yn bennaf fel corff sy'n galluogi cydweithredu yn y rhanbarth, yn bennaf drwy greu cysylltiadau rhwng partneriaid, ac ymchwilio, datblygu a chynnig atebion.

Er enghraifft, yn y maes craidd arweinyddiaeth a llywodraethu, cafodd prosiect Labordy Gwasanaeth Cyhoeddus Gogledd Cymru ei greu gan y brifysgol, a ddefnyddir i gynnig arbenigedd yn gysylltiedig â meddwl ar ffurf systemau cyfan, gofodau trafod, cymorth gan gymheiriaid, ac anogaeth gyd-fuddiannol i arweinwyr. Enghraifft arall yw creu Partneriaeth Mewnwelediad Llesiant ar draws yr holl fyrddau gwasanaeth cyhoeddus yng Ngogledd Cymru i gydweithio ar asesiadau llesiant sy'n ofynnol yn ôl y gyfraith yng Nghymru. Ym maes adeiladu cydnerthedd cymunedol, cafodd prosiect o'r enw Cydweithredfa Gwella Gofal Cymdeithasol a Llesiant Gogledd Cymru ei greu i alluogi chwe awdurdod lleol yng Ngogledd Cymru yn ogystal â phartneriaid eraill i wella effeithlonrwydd y system gofal cymdeithasol.

Nodwyd mai un o brif ganlyniadau cadarnhaol yr ymagwedd eithriadol o gydweithredol hon oedd y cynnydd amlwg mewn ymddiriedaeth rhwng sefydliadau ac arweinwyr amrywiol ledled Gogledd Cymru.

Sbardunau gweithgareddau cenhadaeth ddinesig

Cydnabu’r drafodaeth y gall fod yn her i brifysgolion roi'r flaenoriaeth i ragori yn y FfRhY ar yr un pryd ag effaith ddinesig. Nodwyd bod ymgynghoriad cynghorau cyllido'r DU ar Raglenni Ymchwil Asesu'r Dyfodol wedi cynnig cyfle i fyfyrio ar y diffiniadau o ragoriaeth, ac i ystyried sut y gellid cipio ystod ehangach o weithgareddau sy'n dangos gwerth addysg uwch i'r cyhoedd yn y dyfodol. Codwyd y cwestiwn hefyd sut y gellid mesur gweithgarwch dinesig a chyfrifoldeb cymdeithasol.

Awgrymwyd bod angen i ddiwylliant AU ddarparu'n well ar gyfer cenhadaeth ddinesig yn rhan o yrfaoedd academaidd, ac ystyriwyd y llwybr gyrfa a allai gefnogi'r gweithgarwch. Codwyd rhai pryderon y gallai ymgorffori'r genhadaeth ddinesig mewn mecanweithiau sefydliadol newid natur anhunanol ac organig rhai o'r gweithgareddau presennol, ac y byddai angen newid ymagwedd sefydliadau yn y cam nesaf i ddatblygu cenhadaeth ddinesig AU genedlaethol. Rhannwyd profiad o'r anawsterau wrth ymlwybro rhwng bwriadau anhunanol staff sy'n cynnal prosiectau cenhadaeth ddinesig, a safbwynt rheolwyr y brifysgol ynghylch yr hyn y dylai'r prosiectau hynny eu cyflawni.

Nodwyd rôl cyllidwyr ymchwil i gymell ymchwilwyr i gydweithio â chymunedau a phartneriaid i ganfod pa waith ymchwil sydd ei angen, gan fod potensial i hyn gyfrannu at werth cyhoeddus a budd cyhoeddus. Yr ymwybyddiaeth gynyddol o bwysigrwydd lle Fodd bynnag, er bod cyllid prosiectau ar gyfer gweithgarwch cenhadaeth ddinesig yn rhywbeth i'w groesawu, gall natur cyllid prosiectau leihau effeithiau hirdymor, gan nad yw o reidrwydd yn cefnogi llwybrau gyrfa cenhadaeth ddinesig.

Roedd y drafodaeth yn cydnabod bod cynnydd wedi'i wneud o ran y trefniadau i gyllido cenadaethau dinesig yng Nghymru, yn enwedig drwy Gronfa Arloesi Ymchwil Cymru, ond bod rhagor o waith i'w wneud. Ystyriwyd bod cynnwys cenhadaeth ddinesig fel blaenoriaeth strategol yn y Bil ADY yn gyfle cyffrous i fuddsoddi mewn gweithgareddau cenhadaeth ddinesig, a'u datblygu ymhellach, ar draws y sector AU yng Nghymru. Awgrymwyd y byddai'r cyllid craidd ar gyfer cenhadaeth ddinesig yn fodd i gydnabod gwerth y gwaith a'i osod ar yr un lefel ag addysgu ac ymchwil, yn creu sefydlogrwydd pellach, ac yn fodd i gynnal perthnasoedd a chysylltiadau yn well, sy'n hollbwysig er mwyn cynnal gweithgarwch cenhadaeth ddinesig yn llwyddiannus.

Y Genhadaeth Ddinesig a'r Ecosystem Arloesi

Gall gweithgareddau cenhadaeth ddinesig helpu i gefnogi ecosystemau arloesi cryfach, ond er mwyn gwneud y mwyaf o'r potensial hwn, teimlwyd y gallai fod angen i brifysgolion newid eu hymagwedd, ac o bosibl wrthdroi'r hyn sy'n arferol. Gofod i ganfod problemau a gweithio i ddatblygu atebion yw'r croestoriad rhwng y genhadaeth ddinesig ac arloesi.

Yr oedd ymwybyddiaeth y gall prifysgolion ar brydiau ymddangos fel petaent yn bodoli mewn byd cwbl wahanol, ar wahân i'w hardal leol. Er eu bod yn dechrau o wahanol safleoedd, roedd y ddwy astudiaeth achos a oedd yn fframio'r drafodaeth, y naill a'r llall, yn pwysleisio pwysigrwydd asesu'r tirlun, mynd ati i ofyn i gymunedau a sefydliadau beth oedd ei angen, a gwrando ar yr atebion i feithrin ymddiriedaeth a datblygu rhaglenni gwaith. Mae cenhadaeth ddinesig yn dibynnu ar ddeialog ac ar gyfnewid gwybodaeth.

Mae angen i brifysgolion fod yn rhagweithiol ac yn hyblyg wrth weithio i ddatblygu a chyflwyno strategaethau cenhadaeth ddinesig a bod yn barod i ymgysylltu â chymunedau nad ydynt wedi cysylltu â nhw o'r blaen - cymunedau â lefelau isel o gyfranogiad mewn AU, neu BBaChau lleol nad ydynt yn rhyngweithio â phrifysgolion neu asiantaethau datblygu. Mae gan brifysgolion rôl bwysig fel galluogwyr, cynullwyr a chatalyddion, a dylai gweithgareddau fod yn seiliedig ar gyd-gynhyrchu ag amrywiaeth o gymunedau a chynulleidfaoedd – lleol, rhanbarthol, cenedlaethol a rhyngwladol. Bydd buddion yr ymagwedd hon yn anuniongyrchol i ddechrau, ond daw buddion uniongyrchol i'r amlwg yn y tymor hwy. Nodwyd hefyd nad effeithiau economaidd yn unig a geir, ond manteision economaidd-gymdeithasol sylweddol hefyd.

Cryfderau cyfuno

Mae'r pum prifysgol sy'n rhan o Gytundeb Prifysgol Ddinesig GM yn cynnwys Prifysgol fawr ymchwil-ddwys Manceinion yn ogystal â sefydliadau llai a llawer llai dwys o ran ymchwil sydd â'u cryfderau nodedig eu hunain. Mae'r cytundeb yn sylfaen i bartneriaeth a'r gobaith yw y bydd y bartneriaeth honno'n ei gwneud hi'n haws cyfuno cryfderau ac adnoddau i gyflawni'r nodau cyffredin.

Mae sector AU Cymru hefyd yn cynnwys amrywiaeth o wahanol fathau o sefydliadau - naw SAU yn amrywio rhwng sefydliadau ymchwil-ddwys y Russell Group a sefydliadau llai lle ceir llai o bwyslais ar ymchwil. Er bod Rhwydwaith Cenhadaeth Ddinesig Cymru wedi chwarae rhan bwysig yn y cam cychwynnol i ddatblygu gweithgarwch cenhadaeth ddinesig sy'n fwy dylanwadol, ceir potensial am fwy o gyfuno a rhannu gwybodaeth, 'yr hyn sy'n gweithio', ac adnoddau, ac mae gan sefydliadau llai yn arbennig lawer i'r gynnig o'u modelau gwaith partneriaeth. Ceir rhannau o Gymru hefyd lle nad oes SAU, ac mae'n bwysig i weithgareddau cenhadaeth ddinesig ymestyn i gynnwys yr ardaloedd hyn er mwyn sicrhau ymagwedd genedlaethol, ac archwilio ymhellach y posibilrwydd y gallai AB chwarae rhan o fewn y genhadaeth ddinesig.

Er mai cyfrannu at ardal leol prifysgol a wneir yn aml drwy genhadaeth ddinesig, ceir potensial hefyd i brifysgolion gyfrannu at agendâu dinesig

ehangach, ar raddfa ranbarthol, genedlaethol (Cymru a'r DU) a rhyngwladol.

Heriau Cenhadaeth i Gymru?

Daeth y drafodaeth i ben gydag ystyriaeth o'r camau nesaf ar gyfer rôl cenhadaeth ddinesig yn nyfodol arloesi yng Nghymru. Roedd cytundeb cyffredinol y dylid codi proffil y genhadaeth ddinesig i ddangos yn well yr hyn y gall ei gyflawni, ac i hyrwyddo cyfleoedd ymhlith darpar-bartneriaid. Awgrymwyd y gallai fod yn fuddiol datgymalu'r term ei hun, a'i ailframio fel ymgyrch i arloesi gwasanaethau cyhoeddus, a allai helpu i allosod ei botensial.

Gan fyfyrio ar uchelgeisiau cwricwlwm ysgol newydd Cymru, a'r datblygiadau a fydd yn deillio o'r Bil ADY, rhagdybiwyd y gallai fod yn bosibl i brifysgolion weithio'n egnïol i gefnogi gwaith yr ysgolion. Gallai uchelgeisiau hirdymor y cwricwlwm, a saith nod llesiant deddfwriaeth Cenedlaethau'r Dyfodol ddarparu fframwaith i ddatblygu cynllun penodol 'her fawr Cymru' i gefnogi gweithgarwch cenhadaeth ddinesig. Gallai hynny ysgogi ymrwymiad cenedlaethol i gydweithio a phartneriaeth i ddatblygu atebion creadigol ac arloesol i Gymru.